

Filipin toplumunun müslüman morolar özelinde tarihçesi, özerklik süreci ve Türkiye'nin bu sürece olan katkısı

The history of the Philippine society in specific muslim moros, the process of autonomy and Turkey's contributions

Ömer Faruk KOÇYIĞIT^{1*}

¹ Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

omerfkocvigit@yahoo.com

Geliş Tarihi/Received: 27.04.2021

Bölüm/Section: Sosyal Bilimler/Siyaset Bilimi

Kabul Tarihi/Accepted: 22.08.2021

Araştırma Makalesi/Research Article

Özet

Filipin Müslümanlarıyla Mindanao'da yaşayan Bangsamorolar, Filipin kimliğinden tarihsel olarak daha önce ortaya çıkmış bir toplumdur. Kültür bakımından özgün ve farklı bir yapıya sahiptir. Bugün bile Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi'ndeki (ARMM) Filipin Müslümanları hürriyet, eşitlik ve sosyal adalet konularında devam etmekte olan mücadeleleri yüzünden fakirliğin ve ezilmenin yükünü çekiyor ve bozulan barış nizamının sıkıntılı ve güç şartlarında yaşamaya devam etmektedirler. Filipin hükümetinin idaresinin merkezîyetçi bir yapıda olması Filipinler'in Hıristiyan ve Müslüman toplumları gibi değişik tarihsel tecrübeleri ve değişik kültürleri barındıran toplumlarının idaresi için elverişli değildir. Filipin hükümetinin merkezi idarenin üstünlüğüne dayalı politik oluşumu, hükümete ve yönetime katılımı Müslümanların siyasi olarak güçlenmesine ve yeteri kadar temsil edilmelerine engeldir ve onların yönetime katılmalarına hiç de duyarlı değildir. Bu çalışmada Filipinler'in Güneyinde yaşayan Müslüman cemaatlerin kültürlerini yaşamada özgürlük ve siyasi bağımsızlık mücadelelerinin tarihsel açıdan evrimlerini incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Moro Müslümanları, Filipinler Cumhuriyeti, Müslüman.

Abstract

The Bangsamoros living in Mindanao with Philippine Muslims is a society that has emerged historically before the Philippine identity and has a unique and distinct nature in terms of culture. Even today, Philippine Muslims in the Muslim Mindanao Autonomous Region (ARMM) are trying to continue to live in the troubled and difficult conditions of the ongoing struggle for freedom, equality, social justice, and the burden of poverty and oppression and the deteriorating peace order. This multipolar problem, which is considered as one of the effects of the Moro problem, needs to be fully understood and handled properly. The centralized structure of the administration of the Philippine government is not conducive to the administration of the societies of the Philippines, such as the Christian and Muslim societies, which have different historical experiences and different cultures. The political formation of the Philippine government, based on the supremacy of the central government, prevents Muslims from being politically empowered and sufficiently represented in participation in government and administration, and is not at all susceptible to their participation in government. In this study, the historical evolution of the struggle for freedom and political independence in living the cultures of the Muslim communities living in the South of the Philippines has been examined.

Keywords: Moro Muslims, Republic of the Philippines, Muslim.

* Yazışılan yazar/Corresponding author: Ömer Faruk KOÇYIĞIT

¹ orcid.org/0000-0001-5636-563X

1. Giriş

Myanmar'da yaşayan Müslümanları varlığı dahi bilinmemesine rağmen, yaşamış oldukları baskı, zulüm ve zorla göç ettirilmelerinin dünya kamuoyunda medya gündemine gelmesiyle beraber bu azınlıkların yaşadıklarından ve sorunlarından haberdar olunmuştur [1].

Asya kıtasının en büyük Katolik Devleti olan Filipinler Cumhuriyeti'nde 5 milyonun üstünde Müslüman bulunmaktadır. Asya kıtasındaki en fazla Hıristiyan nüfusu olan Filipinler Cumhuriyeti yarım asırdan uzun bir süre içinde güneydeki Müslüman toplulukların siyasi ve sosyal isteklerini yeterli olarak karşılamadığı gibi bu istekleri bir başkaldırı olarak görmüştür. Bu durum devlet ve Müslümanlar arasında bölgesel çatışmaların ve özgürlük mücadelesinin fitilini ateşlemiştir. Mindanao adasında yoğunlaşmış bulunan Müslüman toplulukların bu siyasi ve askeri mücadeleleri kimilerine göre özgürlük mücadelesi, kimilerine göre ise tamamen bir İslami devlet kurma girişimi, kimilerine göre ise Filipinler Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden illegal yıkıcı ve bölücü terör girişimi olarak görülmektedir. Filipinler'in Güney adalarındaki aşağı yukarı yarım asırdır süregelen bu eylemler ve çatışmalarda 120.000'e yakın insan hayatını kaybetmiş ve 2 milyondan fazla insan evlerini, işyerlerini ve topraklarını bırakıp gitmek zorunda kalmışlardır [2].

Ülkemizdeki coğrafyacılar Filipin Cumhuriyeti ilgili akademik bir eser ortaya koyamadıklarından dolayı bu çalışma ilk olarak çok az bilinen ve neredeyse hiç tartışılmayan ülkeye, coğrafyacılarımızın dikkat ve ilgilerini çekmek için kaleme alınmıştır. Filipinler hakkında Türkiye'de sınırlı sayıda araştırma ve yayın yapan, araştırmacılar, gazeteciler, bilim insanları, sivil toplum kuruluşları ve dernekler bulunmaktadır [3]. Filipinler'deki hükümetlerin ve sömürgeci devletlerin politikaları sonucu bir türlü çözülemeyen güvenlik meseleleri ve terör olayları, Filipin Müslümanlarının sosyal ve siyasal sorunları, Filipinler özgürlük hareketleri, Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi (MNLF) ve ondan doğan Moro İslami Özgürleştirme Cephesi(MILF) Filipin'in İslamiyet'le tanışması gelişimi ve bölgede yayılışının kronolojik sıralaması, Filipinlerin ekonomisi ve kültürü ve Türkiye Filipinler arasındaki karşılıklı siyasi ve ekonomik ilişkiler ve Türkiye'nin devlet ve Sivil toplum kuruluşları ile bu kuruluşların Filipinler'de yaptıkları ülkemizde en çok yazılan ve paylaşılan konulardır [1].

2. Filipinler'in beşerî yapısı

2000 senesinde yapılan genel nüfus sayımına göre Tagaloglar Filipin nüfusunun takribi %25'ini oluşturmaktadır. İnanç konusunda ise Katolik Hıristiyanlar FC nüfusunun takribi %84'ü, Protestan Hıristiyanlar %4'ü, Filipin Kutsal İsa Kilisesi ve Filipin Bağımsız Kilisesi üyesi topluluklar %4'ü, Budistler %1'i, Müslüman topluluklar ise %5'i ve yerel dinlere inananlar%2'sini oluşturmaktadır. Diğer bir söylemle ülke sınırları içinde 5 milyonun üstünde Müslüman bulunmaktadır [4].

Filipinler'deki Müslümanların her ne kadar Müslüman kimliğini ön plana çıkarsalar da dil ve etnik yapıları açısından 12 kola bölünürler ve bunların tamamı Şafii mezhebindedir. Günümüzde ülkede bulunan Müslümanların ülke içindeki dağılımı şöyledir [2];

- Merkezi Mindanao adasının Lanao Gölü bölgesinde ikamet eden Maranao Müslümanları,
- Mindanao adasının orta bölgelerinde ve bilhassa Pulangi Irmağı bölgesi ile Cotabato bölgesinde bulunan Maguindanao Müslümanları,
- Mindanao adasının İllana körfezi çevresinde ve kuzey Cotabato bölgesinde ikamet eden Iranun Müslümanları,
- Sulu takımadalarında ve Basilan adasında ikamet eden Tausuglar (Sulu Müslümanları),
- Mindanao kıyı çevresi ile Güney Sulu yakın bölgelerde ikamet eden ve denizcilikle uğraşan Samallar ve Badjao Müslümanları,
- Cagayan ve Sulu adasında ikamet eden Jama Mapunlar,
- Basilan adasında ikamet eden Yakan Müslümanları,
- Davao adası ve Cotabato'nun kimi bölgelerinde ikamet eden Sangi Müslümanlar,
- Davao körfezi kıyılarında ikamet eden Kalagan Müslümanları,
- Zamboanga del Sur'da ikamet eden Kolibugan Müslümanları,
- Balabac adasında ikamet eden Molbougyada Melebuganon Müslümanları,
- Palawan adasının güney kısımlarında ikamet eden Palawan Müslümanları.

Filipin Müslümanları dilleri ve lehçeleri, ekonomik olarak yaptıkları iş ve fiziksel görünüş ve yaşam kalitesi açısından birbirlerinden çok farklıdırlar [5]. İslam kimliği ve Müslümanlık şuuru ise bütün bu farklılıkları ortadan kaldıran ve hepsini birleştiren ve ümmet yapan faktördür [6]. Bu neden Filipin Müslümanlarında etnik kimlikten çok dinsel kimlik öne çıkmaktadır [7]. Pirinç ziraatı, taşımacılık, ticaret, dokumacılık, çiftçilik ve balıkçılık Filipin Müslümanlarının en çok uğraştığı ve kendilerine meslek sahası olarak seçtikleri sahadır. Büyük kentlerde yaşayan Müslüman kesim ise tüccarlık, memurluk, sanayi işçiliği, bürokratik yaptıkları görülür bu açıdan topluma entegre olmuşlardır. Bu sebeple köy ve şehir hayatının toplumdaki yansımaları Müslümanlar arasında hem, meslek ve toplumsal statü, gelir durumu, yaşam kalitesi ve hem de refah seviyesi açısından çok ciddi farklar gözlenmektedir [8].

3. Filipin Adalarına İslamiyetin Gelişi ve Yayılışı

Filipin adalarına İslamiyet'in ilk kez girişi tartışma konusudur. Bu giriş ve yayılmaya ilişkin değişik kaynaklar değişik bilgiler vermektedir. Kimi kaynaklar IX. ve X. Asırdan başlayarak Filipin adalarına Müslüman Arap tüccarların ticaret için gerçekleştirdikleri yolculuklar ve yerli insanlarla bu münasebetleri neticesinde başlamıştır [9].

Bazı kaynaklarda 9. ve 10. asırdan başlayarak Müslüman ve Çinli tüccarlar Filipin adalarında ticarete hakim olmaya başlamışlar ve bundan dolayı 15. asırda Brunei'den buraya ticaret yapmak için gelen Müslüman tüccarların tesiriyle Filipin adalarında İslamiyet yayılmaya başlamıştır. 1457 senesinde Sulu'da ve 1515'de Mindanao'da ilk Müslüman sultanlıklar kurulmuştur. Bazı kaynaklarda ise Gucaratlılar ve Arap tüccarların İslamiyet'i Filipin adalarına getirdiği ve yayılmasını sağladıkları yönündedir. Bu tüccarlar ilk olarak Sulu takımadalarına gelmiş ve bu nedenle Filipinler'de İslam'ın yayılması ilk Sulu'da başlamıştır [10].

Francisco de Sande Mindanao 1587 senesinde yeni atanıp geldiği Filipinler'de ve Sulu adalarında yaşayan Müslüman toplulukların üzerine ordu yollayıp büyük bir askerî harekâta girişmiş, bu sebeple yüz binlerce Müslüman evlerini ve topraklarından kaçmak zorunda kalmış ve yüzlerce cami yıktırılmıştır. İspanyolların baskı ve zulümlerine cevaben gerilla savaşlarını başlatıp direnen Müslümanlar bir taraftan topraklarını, yurtlarını, tarlalarını öbür taraftan da ailelerini, inançlarını ve kültürlerini korumaya çalışmışlardır. Filipinler'in İspanyolların bu politikaları yüzünden çıkan ilk geniş çapta kültürler savaşı ve ilk Müslüman-Hıristiyan çatışması böylece XVI. asrın sonunda başlamıştır. Maquindanao Sultanlığı'nın 1637 senesinde, Sulu Sultanlığı'nın 1638 senesinde ve son olarak Zamboanga Kalesinin 1718 senesinde İspanyol işgalciler tarafından ele geçirilmesiyle Filipin adalarının hemen hemen bütün yerleşim yerleri İspanyol sömürgeciler tarafından işgal edilmiştir [11].

Günümüzde Filipinler'de milli kahramanlarından ve simgelerden biri olan Francisco Dagohoy liderliğinde 1744-1829 tarihleri arasında Filipinler tarihinin en uzun süren ve en kanlı ayaklanması başlamış fakat bu ayaklanma İspanyol sömürge idaresi tarafından çok kanlı bir biçimde bastırılmıştır. Hıristiyanlığın Filipin adalarına yayılması ve adanın Hıristiyanlaştırılması Katolik inancını yayma görevini üstlenen İspanyol yönetiminin ilk yıllarından itibaren buraya gelen, Dominiken, Agustiniyen, Fransiskan ve Cizvit misyonerleri tarafından gerçekleştirilmiştir. XVI. asrın bitiminde Filipinler, çeşitli piskoposluk alanlarına ayrılırken Manila şehrinde 1595 senesinde başpiskoposluk merkezi oluşturulmuştur. Filipinler'de 1589 senesinde ilk Cizvit okulu Santa Rosa'da açılmış bunu takiben 1611 senesinde ilk Dominiken üniversitesi Santo Thomas'ta inşa edilmiş ve faaliyete başlamıştır. XVII. Asırda Filipin'in bütün adalarında Katolik Kilisesi idaresi çok büyük bir güç elde etmiş, dinî faaliyetlerinin haricinde İspanya Sömürge İmparatorluğu'nun topraklarının genişletilmesinde ve korunmasında en büyük etkenlerden biri olmuştur. Bütün bu misyonerlik faaliyetleri sonucunda XIX. asrın sonlarından itibaren, gidilmesi zor, yüksek, dağlık fazla engebeli bölgeler ve ulaşımdan uzakta kalan bazı küçük yerleşim yerleri ve ufak köyler hariç, İspanyol Sömürge İdaresi kontrolü altındaki bütün Filipin toprakları Hıristiyanlaştırılmıştır. Bugün Filipinler Cumhuriyeti'nin Asya'nın sayıca en kalabalık Katolik nüfus barındıran devleti olmasının sebepleri işte bu dönemlerdeki izlenen yoğun sömürge politikasına dayanmaktadır [12].

İspanyol Sömürge İdaresi'ne karşı 1896-1898 arasında Büyük Filipin İsyanı ve bunun bir sonucu olarak bağımsızlık mücadelesi başlamış ve yüz binlerce kişi bu çatışmalarda ölmüştür. 1898'de gerçekleşen savaş sonrasında İspanya'nın yönetim dönemi sona ermiş ve Amerika'nın yönetim dönemi başlamıştır. Filipinler Cumhuriyetine bağımsızlığını ise 4 Temmuz 1946 tarihinde, Amerika vermiştir.[13]

İspanyol Sömürge İdaresi'nin yönetimi altında Müslüman topluluklar ve cemaatler Filipin kültüründen ve kimliğinden olarak görülmemiş ve Filipinler'den ayrı ve farklı politikalarla yönetilmişlerdir. Buna mukabil Müslümanlar ise sultanlıklarını bu idare döneminde Filipinler'den bağımsız olarak XX. Asrın başlarına değin de devam ettirmişlerdir. İspanyol Sömürge İdaresinin son döneminde, Güney Filipinler'deki Müslüman cemaatler ve topluluklar, Moro kimliğinin benimsenmesine ve Moro toplumuna sıkı sıkıya bağlı bir bilincin oturmasına sebep olmuştur. Diğer bir söylemle İspanyol Sömürge İdaresi dönemi Filipin adalarında ikamet eden yerli Müslümanların dinsel ve etnik kimliklerinin bir bakıma milli unsur olarak benimsendiği ve güçlendiği bir dönem olmuştur [14].

3.1. ABD ve Filipin Müslümanları (1898-1946)

İspanya Sömürge İmparatorluğu ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki çatışma savaşa dönüşüp Uzakdoğu Asya'da İspanyol Sömürge İdaresinin egemenliğinin sona ermesi ile sonuçlanmıştır. Filipin toplumu uzun süredir hayalini kurduğu özgürlüklerine yine kavuşamamıştır. İspanyol Sömürge İdaresinin yerini bu kez Amerikan sömürgeciliği almıştır. Filipinler Cumhuriyeti 12 Haziran 1898'de bağımsızlığını ilan etmiş, lakin Filipinler 10 Aralık 1898'de imza edilen Paris Antlaşması ile ABD'ye tabi olmuştur. Sonuç olarak, ABD'nin İspanya'nın karşısında kazandığı askeri zafer, Filipin adalarının 1898 senesinde 25.000 Amerikan Dolarına karşılık Amerikan idaresine bırakılması ile sonuçlanmıştır (Atasoy, 2018). Filipinler Cumhuriyeti 2 Haziran 1899 tarihinde aniden Amerika'ya savaş ilan etmiştir. Uzun ve acı dolu mücadelelerden sonra İspanyol Sömürge İdaresinden kurtulduğunu düşünen Filipin toplumu ve Müslümanlar bu sefer de Amerikalılara karşı özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinin ateşini yakmıştır. Bu mücadelede Hristiyanlar ve Müslümanlar tek bir blokta yer almamışlardır, birbirlerinden ayrı olarak mücadelelerini gerçekleştirmişlerdir. Filipin Ordusunun 1902 senesinde aldığı ağır yenilgi Amerikan ordularının elinde Filipinler'in son bağımsızlık ümitleri de sona ermiştir. 1899-

1913 tarihleri arasındaki “Büyük Moro İsyanı” esnasında Güney Filipinler’de ikamet eden yüz binlerce Müslüman, ABD ve Amerikan ordusu hakimiyetine karşı başkaldırmıştır. Daha evvelki ayaklanma teşebbüslerinde olduğunun benzeri bu isyan da kanlı bir biçimde bastırılmış ve herhangi bir sonuç vermemiştir. XIX. asrın ilk yarım diliminde ABD ülkede kukla bir sivil idare kurmuş, 1916 senesinde çıkarılan Filipinler Özerklik Yasası adıyla çıkarılan ve Amerikan sistemini örnek alan iki meclisli bir yasama sistemi oluşturmuştur. Bundan başka Filipinler Kilisesi de 1902 yılında bağımsız şekilde örgütlenmiş ve Bağımsız Filipinler Kilisesi Kurulmuştur [15].

1914 senesinden başlayarak ABD idaresi ve askerleri Müslümanlarla artık değişim göstererek sıcak ilişkiler kurarak, gelenek-göreneklerini istedikleri şekilde yaşamalarına müsaade etmiştir. Mindanao ve Sulu bölgelerindeki ABD ordusu Müslümanların sempatisi kazanmak için yeni yollar ve okulların yapımına başlamış ve bunun sonucu olarak Müslüman toplulukların gönlünü kazanmasını bilmiştir. Bu sebeple huzur ve refah dönemi diye isimlendirebileceğimiz 1914-1940 döneminde Müslüman topluluklar ve Amerikalı işgalciler arasında önemli herhangi bir çatışma yaşanmamıştır [16].

ABD idaresi altında Müslüman toplulukların yoğun olarak yaşadığı Mindanao adasına yüz binlerce Hristiyan Filipinli kuzey bölgelerden bu bölgelere iskân edilerek adaya yerleştirilmiştir. Amerikan koloni düzeninin ana maksatlarından ilki adanın Hristiyanlaştırılması ve Müslümanların toplulukların azınlık durumuna geçirilmesiydi. Esas olarak ABD idaresi bu hususta hayli ciddi bir başarı da kazanmış sayılır zira 1913 senesinde Mindanao nüfusunun%98’i Müslümanlardan oluşmaktayken, bu sayı 1976 senesinde %30’a dek düşmüştür [16].

Sulu sultanı II. Cemal el-Kıram kendi hükmündeki toprakları ve bölgeleri 1915 senesinde kendi isteğiyle ABD idaresine devretmiştir. Lakin Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki ayrımı daha iyi belirtmek amacıyla “Bangsa Filipino”, olarak isimlendiren Hristiyan Filipin toplumundan kendilerini ayrı tutarak “Bangsa Moro”, Moro Müslümanları veya Moro Halkı ismini kendileri için uygun bulmuş ve kullanmaya başlamışlar. Diğer bir deyişle 1915 senesinden bu yana Filipin Müslümanları kendilerini müstakil olarak “Moro Halkı” ya da “Moro Müslümanları” diye adlandırdıklarından bu isim uluslararası bilim dünyasında ve literatürde de “Moro” kısa zamanda benimsenmiştir. Güney Filipinler’de ikamet eden Müslüman Morolar 1924 senesinde Amerikan Kongresine içlerinden seçtikleri bir Müslüman heyeti göndererek Filipinler’e bağımsızlık verilmesi durumunda Müslümanları temsil edecek müstakil bir devletin kurulması ve tanınması amacıyla Amerikalılardan siyasi destek isteklerini belirtmiş bulunsalar da saf ve temiz politik teşebbüs kabul görmemiştir [17].

Birinci Dünya Savaşına 1918 senesinde dahil olan Filipinler, ABD ordusuna askeri anlamda katkı sağlamak amacıyla 31.000’den fazla Filipinli askeri savaşmak ve müttefiklere destek olmaya Avrupa’ya yollamıştır. ABD Senatosunda 1932 senesinde çıkarılan bir yasayla Filipinler’e 10 sene içinde tam bağımsızlık verilmesi karara bağlanmıştır. FC tarihinde 1935 senesinde ilk defa Cumhurbaşkanlığı seçimleri için genel seçime gidilmiştir. ABD’ye bağlı “Filipinler Milletler Topluluğunun” 24 Mart 1934’de kurulduğu dünyaya ilan edilmiştir [18].

3.2. Japonya ve Filipin Müslümanları (1941-1944)

1941’in Aralık ayında Japon İmparatorluk Ordusu Filipin Adalarının direnen Müttefik Kuvvetlerin olduğu ufak bir kısmı hariç neredeyse tamamını işgal etmiş ve 1942’nin ocak ayında Japonlar başkent Manila’yı da ele geçirerek yönetim merkezini de kontrol altına almışlardır. 1942’nin mart ayında Japon İmparatorluk Ordusunun işgal güçlerine silahlı direnmek ve mücadele etmek amacıyla “Hukbalahap” ismiyle Filipin Halk Ordusu düzensiz birlikleri oluşturulmaya başlanmış ve nizami veya gayr-ı nizami direniş için mücadeleye başlamıştır. 6 Mayıs 1942’de Corregidor Adasına çekilip direniş gösteren son Amerikan askerlerinin de Japon İmparatorluk Kuvvetleri’ne teslim olmasıyla bütün Filipin Adaları Japonya İmparatorluğunun denetimine girmiştir. (Nikolaevich, 2011) Böylece kısa sürecek Japon işgal macerası başlamıştır. 1943’ün 14 Ekim’inde Japonya İmparatorluğu’nun işgalinde bulunan Filipinler bağımsızlığını ilan etmiş ve de Hose Pasyano Laurel cumhurbaşkanı olarak bu makam atanmıştır. Esasen bu kâğıt üzerinde ve gerçekte var olmayan, göstermelik bir bağımsızlıktı zira o tarihte bütün Filipin Adaları Japonya İmparatorluğu’nun işgali altındaydı [17].

Tarihler 27 Şubat 1945’i gösterdiğinde Filipin Cumhuriyeti tekrar kurulmuş hükümet teşekkül ettirilmiştir. Özet olarak, Filipinler’deki Japonya İmparatorluğu hâkimiyeti yalnızca Aralık 1941 ile Temmuz 1945 arasında devam etmiş, yaklaşık 80.000 Filipinlinin ölümüne sebep olan kısa ve çalkantılı bir dönem olmuştur. 1946’nın 23 Nisan’ında yapılan genel seçimlerde Liberal Parti parlamento çoğunluğu almış ve Manuel Roxas Cumhurbaşkanlığı’na seçilmiştir. Filipinler Cumhuriyeti 4 Temmuz 1946 tarihinde yeniden bağımsızlığını ilan etmiştir ve siyasi hayatına başlamıştır [18].

Güney Filipinler’de ikamet eden Moro Müslümanlarının çok büyük bir kesimi kendilerine bu yeni kurulan cumhuriyete ait hissetmedikleri onun bir parçası olmadıklarını düşündüklerinden dolayı FC’ye karşı bir bağlılık hissetmiyor ve FC’den ayrılıp müstakil bir devlet istediklerini dile getiriyorlardı. Şehirli ve güç ve nüfuz sahibi bir kısım Müslüman kurulan yeni devlete iştirak etmiş hatta partilerin kuruluşunda yer alarak yönetime de katılmışlardır bunlar Moro Müslümanları arasında but tutumlarından dolayı kınanmış ve hoş karşılanmamışlardır [19].

4. Moroların tarihi, ayrılıkçı politikalara karşı tutumu ve iç savaş dönemi

İsmlendirme olarak Morolar eski dönemlerde aslen (İspanyolca: Moro, İngilizce: Moor), günümüz İspanya ve Portekiz'in bulunduğu İber Yarımadasında yaşamış Müslüman bir topluluk olarak bilinmektedirler. Kuzey Afrika'dan buraya gelen Morolar Arap, Berberi ve İspanyol özlere sahip olmanın yanında, Moro sözcüğü tam bir etnik kimlik taşımaz. Bilindiği üzere Morolar Arap Endülüs uygarlığını kurmuşlar ve XI-XVII asırlarda Kuzey Afrika ve İber'de yerleşmişlerdir. Bir süre sonra Batı uygarlığında Moro/Moor kelimesi "Siyahî Müslüman" olarak kullanılmaya başlamış, beyaz tenli Müslümanlar ara sıra "Beyaz Morolar" diye isimlendirilmiştir. Bugün Moro kelimesi, bilhassa İspanyolcada, kimi zaman Müslüman Fasluları belirtmek ya da Filipinli Müslümanları belirtmek amacıyla genel manada kullanılır. Filipin halkları dini kimliklerin, kültürel zenginliğin ve etnik farklılıkların tam manasıyla renkli bir tablosu gibidir. Bu sebepten dolayı birleşik ve bütünlük bir kültürel görünümünden çok farklı ve değişik kültürlerin farklı tatlarını barındıran bir hamur görünümündedir. Müslümanlar FC'nin en kalabalık azınlık nüfusun meydana getirmektedirler. Mindanao topraklarında ve etrafındaki adalarda genel nüfusun ortalama %20-25'ini Müslümanlardan meydana gelmektedir. Mindanao adasının güney batısında kalan topraklar, Palavan adasının güneyindeki bölgeler ve Sulu adaları Filipin Müslümanlarının kitleler halinde ikamet ettikleri yerlerdir.

Günümüz Moro Müslümanları ise iç içe geçmiş farklı etnik azınlıklardan oluşan çok sesli ve renkli bir topluluktur. Moro Müslümanları kendilerini FC'den çok İslam ümmetinin bir cemaati olarak görmekte, yani Müslüman kimlikleriyle öne çıkmaktadır. Diğer bir deyişle Morolar kendi etnik kimliklerinden çok dini kimlikleri ön plandadır. Savaşıp mücadele ettikleri ve savundukları özgürlükler, kültür, dil ve din özgürlükleridir, ortaya koydukları mücadele kendi toprakları içinde, İslam şeriatı kurallarında, bağımsızca ve özgürce yaşama mücadelesidir [5].

Müslümanların yaşadıkları bölgelere Hristiyan aileleri ve yerleşimcileri getirip bunlara bölgenin verimli tarlaları ve kaliteli tarım arazileri verilirken, diğer yanda yoksul Müslüman ailelere bilinçli olarak ülkedeki verimsiz ve dağlık-engebeli topraklara göç etmeleri sağlanmıştır. Müslüman toplulukların Filipin toplumu ile kaynaşması ve sisteme entegreomlarını sağlamak amacıyla Filipin Hükümeti bir taraftan elit Müslümanların hükümet, belediye ve şehir yönetimine girmelerini sağlamış, öbür taraftan da fakir Müslümanları kendi yaşadıkları topraklardan ve bölgelerinden uzaklaştırmıştır. Bu sayede Müslüman toplumunun içinden diğerlerinden ayrılan küçük ve ayrıcalıklı kesim, vali, bakan, kaymakam, belediye başkanı ve parti lideri olup refah içinde ve rahat yaşarken diğer taraftaki kalabalık ve çaresiz kısım ise zamanla daha da yoksullaştırılıp sindirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında Müslüman elit kesim değişik siyasi partilere girip buralarda politik kariyerlerine devam ettikleri ve ayrıştıklarından dolayı Müslüman toplumunun bir olup tek vücut olarak hareket etmelerinin önüne set çekilmiş ve güçlü bir Müslüman toplumunun oluşturacağı siyasi parti ve ona bağlı hareketler engellenmiştir. Filipin hükümetinin Müslüman topluma uyguladığı "böl, parçala ve yönet" siyaseti çok uzun sürmemiştir [6].

FC'nin resmi olarak ilan edildiği 1946 senesinde idareciler ve hükümet ülkede bulunan Müslüman topluluklara yeni kurulan devletin yönetiminde yer almak isteyip istemediklerini hiç sormamışlardır. Müslümanların imza toplamaları ve protesto eylemleri herhangi bir sonuç getirmemiştir. Milyonlarca Müslümana zorunlu ve gönülsüz bir şekilde bu yeni kurulan devletin sınırları ve idaresi dayatılmıştır. 1950-1960 yıllarında FC hükümeti ikili bir strateji güderek bir taraftan Mindanao Adasının ünlü zengin yeraltı kaynaklarından ve göz koydukları verimli tarım arazilerinden yararlanmayı sürdürmüş, öbür taraftan da kuzeyli topraksız ve eski köle şimdi köylülerin ve eski komünist direniş militanlarının adaya yerleştirilip bunlara toprak dağıtımını hızlandırmıştır. Böylece adadaki pamuk ipliğine bağlı politik ve kültürel nüfus dengeleri Müslüman toplumunun aleyhine bozulmaya başlamıştır. Örnek olarak, 1913 senesinde Mindanao nüfusunun %98'i Müslümanlardan oluşurken, 1976 senesine kadar devam eden politikalar sonucu bu sayı %30'lara kadar düşmüştür [7].

1960-1970 tarihlerinde kendini Filipin milletinin parçası saymayan yüz binlerce fakir Bangsa Moro veya Moro Müslümanları artık isteklerini yüksek sesle dile getirmeye başlamış sosyal ve siyasi haklara sahip olmaları gerektiğini haykırmaya ve hakkını aramaya başlamış, daha fazla insan hakları, daha fazla özgürlük, daha iyi yaşam şartları ve daha yüksek gelir istekleriyle FC hükümetini sıkıştırmaya başlamıştır. Esasında 1960-1970 arasındaki dönemde Morotoplumu ile Katolik Hristiyanların birbirlerini dışlamaya ve ötekileştirmeye başladıkları dönemdir. Kuzey bölgeler ile güney bölgelerinin, Katolik Hristiyan Filipinliler ile Müslüman toplumunun hizipleşmeye başladıkları dönemdir. Bu tarihler Moro Müslümanlarının kendilerini FC'nin bir parçası olarak değil, İslam kültürünün ve Müslüman ümmetinin bir parçası olarak görmeye başladıkları dönemdir. İslam kültürü ve kimliği ile Müslümanlık yani ümmetçiliğin güçlendiği bir dönemdir [8].

XX. asrın ikinci kısmında Filipin idaresi, ABD ile aralarındaki stratejik politik ve ekonomik birlikteliği devam ettirmiş ve ABD'nin girdiği bütün büyük savaşlarda FC Devleti Amerikalıların yanında bilfiil savaşlara katılmıştır. 1950 senesindeki Kore Savaşında, 1966-1970 arasında vuku bulan Vietnam Savaşında ve 2003-2004 arasındaki Irak Savaşında FC Hükümetleri ve Filipinler Ordusu ABD Ordusunun yanında sıcak çatışmaya girmiş ve direkt destek vermiştir. 1992 senesinde FC toprakları dahilinde bulunan ABD'ye ait son askeri üs de kapatılmıştır. 1974 senesinde Filipinler işgaline katılmış olan ve adada gerilla harbine devam edip savaşın bittiğinden haberi olmayan son Japon askeri de FC askerlerine teslim olmuştur. Görünürde İkinci Dünya Savaşının ardından FC müstakil ve bağımsız olarak görünüp bir devlet olarak

varlığını devam ettirse de 1970'lere kadar devam eden ve Amerikan şirketlerinin yerel Filipinli şirketler karşısında üstün haklara sahip olma durumu korunmuştur. Diğer bir deyişle Amerika XX. asrın bitimine dek Filipinler İdaresi, siyaseti ve iktisadi hayatındaki varlığını şirketler üzerinden sürdürmeye devam etmiştir [8].

1945-1965 arasında yürürlükte olan devlet politikası Ulusal Uyum Programı neticesinde FC inanç özgürlüğü, insan hakları ve azınlık hakları açısından meseleleri çözmüş ve sorunsuz demokratik bir devlet olarak siyasal varlığını ve birliğini sürdürmüştür. Bu sebepten 1945-1965 arasında geçen bu hassas denge dönemi Filipinler siyasi literatüründe "fırtına öncesi sessizlik dönemi" olarak adlandırılabilir. Sıkıyönetim öncesi tarihlerde, Güney Filipin adalarında barış ve huzur ortamında görece sakin yaşayan Müslüman toplum, Hıristiyanlarla beraber Liberal Parti ve Milliyetçi Parti gibi en güçlü ve en büyük iki milli siyasi partide birlikte politika yapmışlardır. Müslüman kökenli milletvekilleri, valiler, senatörler ve dahi belediye başkanlar ulusal siyasi hayata aktif olarak katılmışlar ve bu siyasette rol almışlardır. Diğer bir deyişle bir taraftan siyasi hayata katılım ve politikada kariyer yapmış diğer taraftan da sanayi, ticaret tarım, sağlık ve eğitim alanlarında Hıristiyan ve Müslümanlar arasında devlet eliyle önemli bir ayrımcılık ve dışlama gözlenmemiştir. Özet olarak, 1945-1965 arasındaki dönem; bölgesel etnik ve dini iç çatışmaların ve terör olaylarının yaşanmadığı, özerklik ve bağımsızlık veya müstakil bir idare taleplerinin gündeme gelmediği, Müslüman mücahitler ile FC asker ve polisleri arasındaki çatışmaların ve yer yer savaşların daha başlamadığı bir barış dönemidir [20].

Bütün bu pozitif siyasi ve politik havaya karşın 1960'lı senelerde FC kolluk kuvvetleri ve askerleri ile Müslüman mücahitler arasındaki çatışmalar niye başlamıştır? FC hudutları içinde ikamet eden Müslüman toplulukları silahlı mücadeleye sevk eden faktörler nelerdir? Bu sualler kendi içlerinde şöyle cevaplandırılabilir [21]:

- 1968-1978 tarihleri arasında, Morolar veya Filipinli Müslümanlar ile FC Hükümeti arasında ilk çatışma ve savaşın başlangıç tarihleridir. Moro toplumunun müstakil bir devlet kurma ve özgürlük mücadelesinde silahlı eyleme geçtiği ve silahlı direnişi başlattığı dönemdir. Bu silahlı mücadelenin bu dönemde ortaya çıkıp etkili olmasında dışarıda yaşanan gelişmeler ile bazı içerde yaşanan gelişmelerin tesiri olmuştur. 1967'de Ortadoğu'da gerçekleşen Arap-İsrail Savaşı, 1968'de Endonezya'da yaşanan hükümete karşı kanlı darbe girişimi ve yine bu devirlerde Malezya ve Endonezya'da başlayan ve önü alınamayan öğrenci hareketleri Moro toplumunun özgürlük mücadelesi başlatmasında başlıca önemi olan dış etkenlere örnek gösterilebilir.
- FC idaresinin yürürlüğe geçirdiği göçmenlik ve yerleştirme programı, Müslüman toplulukların milli ekonomiden gerektiği kadar pay alamadıkları savları, diğer yandan Eylül 1972'de Marcos önderliğindeki FC Hükümetinin olayları yatıştırıcı önlemler almak yerine sıkıyönetim ilan etmesi Moro toplumunun özgürlük mücadelesinin ateşini yakmasında başlıca önemi iç etkenlere örnek gösterilebilir.
- Sanayi, ulaşım, tarım ve ticaret sahasındaki en güçlü ve en zengin Filipin şirketleri daha çok Hıristiyan kökenlilerin tekelindeydi. Müslüman Moro'ların büyük bir kısmı ise çiftçi, köylü, balıkçı ve işçiydi. Sınıf, sosyal statü ve gelir dağılımındaki eşitsizlik, sermaye, anapara ve toplumsal sınıf oluşumu tabakalaşmaya sebebiyet vererek Müslümanların dezavantajlı bir konuma düşmelerine sebep olmuştur. Diğer bir deyişle hem milli kalkınmadan hem de doğal kaynaklar ve genel yatırımlardan Müslüman toplulukların alması gerektiği payı alamadıklarını iddia etmişlerdir. Bunun sonucunda, Müslüman Moro toplumu Hıristiyanların siyasi ve ekonomik boyunduruğu altına girmeyi kabullenmemişlerdir.
- FC hudutları içinde paranın, siyasi ve politik nüfusun ve teknolojik yatırımların, devletin Hıristiyan toplumunun yoğunlaştığı bölgelerde toplanması "zengin kuzey-fakir güney" bölünmesinin meydana çıkmasına, sonuçta Müslümanların toplandığı bölgelerin daha fakir ve atıl kalmalarına sebep olmuştur. Diğer bir deyişle bölgesel, sosyal ve ekonomik yatırımlardaki adaletsizlikler, sömürülen, dışlanan, ezilen ve yoksullaşan Moro'ların isyanını beraberinde getirmiştir.

Sonuç olarak Müslüman Moro'ların belirttikleri ve yakındıkları yukarıdaki iddialar, İlk ayaklanma ateşinin parlamasına ve ilk isyan bayrağının dalgalanmasına sebep olup günümüze kadar devam eden çatışmaların ve iç savaşın ilk kıvılcıkları olmuş ve kanlı bir mücadelenin başlangıcına dönüşmüştür. Yüz binlerce Müslümanın öldürülmesi ile başka bir boyuta geçen bu uzun ve kanlı iç savaş, XXI. asrın başında Müslüman Moro toplumunun hayalini kurduğu bağımsız Bangsamoro İslam Devletine ulaşmasıyla sonlanacaktır.

1968 senesinde Güney Filipinler'deki Mindanao adasında Müslüman Morolar ile FC hükümeti taraftarları arasında yaşanan çatışmalar bu konuda bir ilktir. Bu çatışmaların meydana gelmesinde yaşanan iki olay tetikleyici unsur olmuştur. 1968 yılının 17 Mart'ın da Corregidor Adasındayken kendilerine söylendiği kadarıyla Komünistlerle savaşmak üzere gerilla eğitimi alan Müslüman askerin Hıristiyan subaylar eliyle emre itaatsizlik ve isyan ettikleri gerekçesiyle katledilmeleri ve 19 Haziran 1971'de başkent Manila şehrinde bir caminin kimliği belirsiz kişilerce kundaklanması sonucu Moro'lardan o sırada Camide olan 70 Müslüman'ın diri diri yakılması, Müslüman ve Hıristiyan cemaatleri arasındaki pamuk ipliğine bağlı dengeyi kopartmış ve tam anlamıyla işler çığırından çıkmıştır. Eylül 1972'de FC idaresinin sıkıyönetim ilan etmesiyle Müslüman ve Hıristiyan taraflara olan karşılıklı saldırılar artmış ve silahlı çatışmalarda iki taraf da kayıplar vermiş ve Ocak 1981'de Markos idaresi sıkıyönetimi kaldırmış olmasına karşın hükümet güçleri ve Hıristiyanlar ile Müslüman Moro'lar arasındaki çatışma ve gerilim devam etmiştir. Bu çatışma ve saldırılar neticesinde binlerce Hıristiyan yerleşimci Mindanao adasından daha güvenli olan, ülkenin kuzey adalarına göç ederken,

binlerce Müslüman yerli de komşu Malezya ve Endonezya'ya mülteci olarak sığınmıştır. Örneğin, bahsedilen tarihlerde takribi 1 milyon Hıristiyan ve Müslüman başlayan iç göç sonucunda Filipinler'in daha güvenli olan bölgelerine göç ederken, takribi 200 000 Müslüman Moro, Mindanao Adasından mülteci olarak Malezya'nın Sabah Adasına gitmiştir. Bunun sonucunda Güney Filipinler'deki eylemler, çatışmalar ve savaş Malezya ve Endonezya gibi komşu Müslüman ülkelere de mülteci göçü ve yardım feryadı olarak ulaşmıştır [22].

Filipinler'in iç meselesi olarak görülen ve böyle başlayan olaylar geniş çaplı çatışmalara dönüşmüş ve uluslararası göçlere yol açarak problemlerin büyümesine ve ABD, Çin, Rusya gibi büyük ülkelerin dikkatini çekmesiyle, küresel soruna dönüşmüştür. Hıristiyan ve Müslüman toplumların bu gerilimi daha sonra Mindanao adasında bölgesel çapta başlayan çatışmalar, çok kısa bir zamanda gerekli önlemler alınıp yatıştırılmadığından, Müslüman topluluklar ile FC İdaresi arasında bir probleme evrimleşerek, siyasal boyut kazanmıştır. Diğer bir deyişle, 1960-1970 seneleri arasında bölgesel olan bu problem, 1980'li senelerde önce ulusal iç probleme, 1990'lı senelerde ise uluslararası bir probleme dönüşmüştür. Çok sayıda Müslüman ülke, dernek ve sivil toplum kuruluşu Filipinler'de yaşanan bu olaylarda Moro'ların bağımsızlık mücadelesini destekleyerek, onlara çeşitli politik, siyasi desteğin yanı sıra Moro'lara silah ve para yardımı yapmış ve bu probleme dolaylı da olsa müdahil olmuşlardır [23].

Filipinler Cumhuriyetinden ayrılıp müstakil bir devlet kurma arzusu içindeki Müslümanlar, Filipinler Üniversitesinde akademik hayatını sürdüren Dr. Nur Misauri liderliğinde 1969 senesinde Moro Ulusal Kurtuluş Cephesini (Moro National Liberation Front-MNLF) kurmuş ve mücadeleye başlamışlardır. (Georgiev, 2005). 1969'da başkent Manila şehrindeki aşırı solcu grup, Filipin Komünist Partisi'ni (FKP) ve silahlı eylemler militan yetiştirilmesi amacıyla Halkın Yeni Ordusu'nu (HYO) kurmuş, Dr. Nur Misauri liderliğindeki Filipinli Müslümanlar ilk defa organize bir biçimde FC Devlet yetkililerine seslerini yaptıkları eylemlerle duyurmaya başlamışlardır. MNLF'nin kuruluş sürecindeki söylemlerinde çıkış noktaları olarak din etkisi daha geri plandayken, "Moro" etnik kimliği esas bağlayıcı ve ortak payda olmuştur. Lakin şu bilgi atlanmamalıdır: Sulu adasından gelen ve pek çokları gibi yoksul bir Moro çocuğu olan Nur Misauri çok enteresan bir sentez yaparak Sosyalizmi ve onun babası Marx'ın fikirlerini ve Mao'nun öğretilerini İslam'la birleştirmiş ve ortaya kendine has bir sistem ortaya çıkmıştır ki buradaki asıl övgü Nur Misauri'ye'dir. Bu durum onun liderliğinin yanında fikir adamlığına da güzel bir örnektir. İlk planda bağımsız müstakil bir devlet, daha sonraki süreçte ise FC hudutları dahilinde özerk bir İslam Devleti veya bölgesi isteyen MNLF, Dünyadaki İslam ülkelerinin de sempatisiyle geliştirdiği siyasi ilişkilerden dolayı çok kısa bir sürede diğer dünya devletlerinin de desteğini kazanmıştır [24]. Nur Misauri'nin başlattığı mücadele Hashim Selamat'in kurmuş olduğu, Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF)'nin ortaya çıkmasını sağlamıştır [25].

Hashim Selamat önderliğindeki MILF'in ise ana hedefleri şunlardır [26]:

- Moro toplumunun İslami kurallara sarılması ve Moro sosyal hayatının her alanında İslam'ın egemen kılınması.
- Müslümanları yaşadığı bölgelerde silahlı ve politik mücadele ile İslami esaslara dayalı müstakil bir devlet kurmak.
- Moro toplumunun siyasi, ekonomik ve sosyal temelini müstakil Bangsamoro devletiyle yaşatmak.
- FC ile mücadele etmek için kaynakların yaratılması ve Müslümanlardan teşkil edilecek bir ordu ile askeri yapının güçlendirilmesi.
- Moro toplumunun iradesi ile oluşturulacak kaynakları daha da geliştirme, şeriat üzere bir toplum oluşturma ve kendi ayakları üzerine durma yeteneğini geliştirmedir.

Küresel çapta pek çok medya kurumu Filipinler'de ki bu kanlı terör ve şiddet olaylarının sebebi oldukları düşüncesiyle Müslüman gerillaları ve mücahitleri şiddet yanlısı, kana susamış, barbar ve zalim teröristler olarak yaftalamıştır. Bu da masum ve haklı oldukları bir konuda, haksız ve suçlu olarak gösterilmelerine sebep olmuş ve bütün bu gelişmeler FC merkezi hükümetine içerde ve dışarıda destek sağlamıştır.

5. Türkiye-Filipinler ilişkileri ve TİKA'nın yaptığı faaliyetler

Sahip olduğu doğal kaynaklar ve iş gücü Filipinler'i Asya-Pasifik bölgesinin en yüksek büyüme hızına sahip üretken ekonomilerinden yapmıştır, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ve Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği (APEC) organizasyonlarının da üyesi olan Filipinler Cumhuriyeti ile ekonomik, siyasi kültürel ve savunma sanayi iş birliği alanlarında ikili ilişkilerimiz devamlı bir surette gelişmekte ve güçlenmektedir [27].

Türkiye ve Filipinler arasındaki siyasi ilişkilerin başlangıcı 13 Haziran 1949'da imzalanan Dostluk Anlaşması olmuştur. Manila'da açılan ve FC'deki ilk Büyükelçiliğimiz 17 Ekim 1990'da Filipinler Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçiliği de Ekim 1991'de törenle açılmıştır. Askeri Ataşeliğimiz 2015 Ağustos ayında Manila'da bulunan Büyükelçiliğimiz dahilinde bölgede faaliyete başlamıştır. Filipinler Cumhuriyeti Askeri Ataşeliği de 2018 Ekim ayında Ankara Büyükelçiliği dahilinde faaliyete geçmiştir. Bu Ataşeliğin en belirgin özelliği Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu göstermesi açısından Filipinler'in Avrupa'da İspanya'dan sonra açtığı ikinci Ataşelik olması açısından önemli bir gelişmedir.

Türk Hava Yolları'nın İstanbul-Manila arasında kurduğu yeni hat 2015 Mart ayından başlayarak karşılıklı uçuşa geçmiş olup önemli bir adımdır ve iki ülke toplumunun doğrudan etkileşimine katkılarını sürdürmektedir. Bir devlet kuruluşu olan TİKA'da Manila'da resmi ofisini açmış ve bu ofis Nisan 2015'te çalışmalarına başlamıştır [20].

Aslında Türkiye'nin bölgedeki faaliyetleri Filipinler'in güneyinde Mindanao adasında 1970'lerden beridir Moro Müslümanları ile FC Hükümet, arasında yaşanan çatışmanın sona erdirilmesi ve adada adil ve kalıcı barışın sağlanması çabalarına aktif olarak katkıda bulunmaktadır [28]. Bu konuda, Filipinler Hükümeti ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) ile Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi (MNLF) tarafları arasındaki üç taraftan da yürütülen barış görüşmelerinde Türkiye, Uluslararası Temas Grubu (ICG) ve İslam İş birliği Teşkilatı Güney Filipinler Barış Komitesi (OIC-PCSP) teşkilatlarında yer almış ve barışa katkı sağlamıştır. Türkiye aktif rol alarak Güney Filipinler Barış Sürecinde önemli bir paydaş olan Bağımsız Silah Bırakma Organı'nın (Independent Decommissioning Body, IDB) Başkanlığını, 2014 senesinde kurulmasından beri etkin bir şekilde sürdürmektedir. "Türkiye Bursları" adıyla başlattığı 2018-2019 öğretim yılı için Filipinli öğrencilere 11 adet burs tahsis edilmiştir. 1992 senesinden bu tarafa, toplam 159 Filipinli öğrenci sağlanan bu burslarımızda tasarlanmıştır [22].

Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) eliyle Moro Müslümanlarının yoğun olarak ikamet ettiği Filipinler'deki Mindanao Bölgesi'nin değişik bölgelerinde yaptırılan 5 adet okul binası ve 3 adet sıhhi sağlık ocağı son teknoloji eğitim materyalleri ve tıbbi ekipmanlarla donatıldı [29].

TİKA bir taraftan halen Mindanao'da süren barış ortamına katkıda bulunmak diğer taraftan da bölgede ikamet eden Moro Müslümanlarının yukarıda sözü edilen problemlerinin çözümünde rol almak için, Müslüman Mindanao (Bangsamoro)'nun değişik bölgelerine 5 adet okul ve 3 adet sağlık ocağı inşaatları bitirilerek 2019 senesinin ilk yarısında BARRM içerisindeki Eğitim Bakanlığı ve Sağlık bakanlığına teslim edilmiştir. Okulların ve sağlık ocaklarının tam olarak kullanılabilmesi adına, ihtiyaç duyulan bütün eğitim materyalleri (sandalyeler, kitaplıklar, her bir sınıf için klimalar, dizüstü bilgisayarlar, projeksiyon cihazları, yazıcılar, yazı tahtaları, ilan panoları gibi), tıbbi ekipmanlar ve ilaçlar (bir doğum için ve acil müdahale için gerekli olan tüm ekipmanlar ile ilaçlar gibi) ve öteki ihtiyaç duyulan malzemeleri TİKA üzerinden satın alınarak bölgede görevli yerel yetkililere teslim edildi. Okullarda ve sağlık ocaklarında gerekli montajlar bittiğinde, bölgelerinde en ileri teknolojik ürünlerle donatılmış okullar ve sağlık ocakları olacaktır. Okullarda ve sağlık ocaklarında satın alınan ürünlerin montajlarının akabinde açılışlarının yapılması planlanmıştır [30].

Cerrahi operasyon dahil birçok tıbbi tedavinin gerçekleştirilmesinde kullanılan tam donanımlı Operasyonel Mobil Klinik yetkililere teslim edildi. Tıbbi şartlar altında gerçekleştirilen doğum oranı %33 olup ülke ortalamasının yarısına geliyor. Bölgedeki her 10 çocuktan 4'ü aşı olamıyor. Bölgenin sağlık altyapısının yetersiz oluşunun yanında içilebilir suyun ve temiz içme suyunun pek çok bölgede halen bulunmaması ve olumsuz hijyen koşulları sağlık problemlerini daha da artırıyor. Öbür yandan, bölgede senelerdir devam eden iç savaşlar sebebiyle, eğitim beklenen seviyede yapılamamış, bölgedeki eğitim verileri de ülke ortalamasının oldukça altına düşmüştür [29].

Bangsamoro idaresinin iktisadi ve eğitim açısından kalkınma sürecinde en önemli husus olarak ilan ettiği eğitim alanında ülke genelinin çok altında olanaklara sahip olan bölgede, okul ve derslik sayısı oldukça yetersiz bulunuyor. Özellikle dağınık yerleşimin fazlaca bulunduğu ve lojistik konusunda sıkıntılar yaşanan bölgenin kırsal bölgelerinde öğrencilerin kendilerine en yakın okula gitmeleri saatler alabiliyor. Bu bağlamda inşası biten okul binalarının eğitim altyapısını güçlendirmesi amaçlanıyor [31].

Bölgede senelerdir sürdürülen uzun barış görüşmelerinin ardından istedikleri özerkliğe ve özgürlüğe ulaşan Moro Müslümanlarının ikamet ettiği Mindanao Bölgesi'nin farklı yerlerinde yapımı tamamlanan okul binası ve sağlık ocaklarının Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin neredeyse olmayan eğitim ve sağlık altyapısına önemli bir katkı vermesi amaçlanıyor [32].

TİKA'nın Bangsamoro Bölgesi'nde faaliyete geçirdiği Operasyonel Mobil Klinik Projesi ile içerisinde cerrahi operasyon yapabilecek donanıma sahip, tam teçhizatlı olarak tasarlanan kliniğin yetkililere teslimi gerçekleştirildi. Operasyonel Mobil Kliniğin Cotabato'da düzenlenen teslim programına bölge halkı büyük ilgi gösterirken, Mindanao Adası genelindeki pek çok kentten gelen üst düzey yönetici, çeşitli kurumların temsilcileri katılmıştır. Tören sırasında söz alan Bangsamoro Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Saffrullah Dipatuan, "Bir düşümüz gerçek oldu. Saçlarımız artık akların düştüğü bir zaman diliminde bu tarihi ana tanıklık ettiğimiz için bahtiyarız. Türkiye Cumhuriyeti'ne, Türkiye Cumhuriyeti Devleti yöneticilerine, Türk Halkına ve TİKA'ya teşekkürlerimiz sonsuzdur." ifadelerini kullandı. TİKA Filipinler Koordinatörü Yeşim Baktır ise "Bölgenin geçtiği bu tarihi süreçte Türkiye/Türk halkı adına ülkede ve bölgede gerçekleştirdiğimiz projeleri yardım olarak gerçekleştirdiğimizi düşünmeyiniz. Biz sizlerle paylaşıyoruz." diyerek, sağlıklı bir toplumun sağlıklı bireylerle kurulacağını, bu vesile ile herkes için sağlık" diyerek başta anne ve bebek kayıplarının önüne geçmenin ve bölgede birbirinden farklı başlıklarda düzenlenecek sağlık tarama faaliyetlerinin, halk sağlığında büyük ilerlemeler sağlayacağını vurgulamıştır [31].

6. İHH'nın Moro'ya gelişi

Yarım asırdan fazla zamandır aralıklarla devam eden iç savaşta yapılan haksız tutuklamalar, sivillere bombalama ve askerî saldırılar, insanlık dışı işkence ve siyasi tutuklamalar, katliamlar, evlerine tarım arazilerinin bilinçli olarak yakılıp yıkılması ve her türlü insani yardıma ulaşımın kısıtlanması Moro Müslümanlarının karşılaştığı hak ihlallerinden bazılarıdır. Bölgede FC hükümetinin insan hakkı ihlallerini incelemek, raporlamak ve dünyaya duyurmak çok zordur. Bağımsız gözlemcilerin bölgeye girememeleri, yapılan bu ihlallerin ve zulümlerin kayıt altına alınmamasına ve bunları

yapanların bir nevi dokunulmazlık içinde ceza almadan istediklerini yapmalarına yol açmıştır. Bu kısımda anlatılan insan hakları ihlallerinin İHH'nın bölgeye gelmesindeki birinci derecede etkendir [33].

6.1. İHH'nın barış müzakeresindeki etkinliği ve barış inşasındaki rolü

Filipinliler ile Moro arasında yıllar önce başlayan çatışma barış sürecine evrilir. Bu barış sürecinin izlenmesi, kontrolü için oluşturulan barış heyetinin içerisine Türkiye'den bir STK da davet edilir. İHH insani yardım vakfı bu barış heyetinin içerisindeydi.

İHH; bölgelerdeki problemleri ele getiren, toplumun sesi olmaya çalışan, hak savunuculuğu yapan, insani diplomasi çalışmalarıyla çözüm ortağı olan bir gruptur. 1992 yılında kurulmuştur.

İspanyollar ülkeye geldikten sonra müslümanlarla karşılaşmışlardır. Endülüste müslümanlara "Moro" dedikleri için burada bulunan Müslümanlara da Moro adını vermişlerdir [33].

Moro'da 500 yıl devam eden mücadele ve zulüm vardır. İspanyolları, Amerikalıları ve Filipinlileri kapsayan bir zulüm dönemi vardır. 1967 yılındaki bir katliam sonrasında Filipinler'de yeniden mücadele başlamıştır. Kendi özgürlüklerini ve haklarını alamayacaklarını anlayan müslüman Moro topluluğu artık silahlı bir mücadeleye girişmiştir [34]. 1970'den itibaren çok yoğun bir silahlı mücadele olmuştur. Filipinler devleti silahlı mücadeleyi bastırmak için daha önceden uyguladığı baskıları daha da arttırmıştır. Sivil alanlar bombalanmış ve yakılmıştır. 150.000 ile 300.000 arası insan hayatını kaybetmiştir. Yaklaşık 3 milyon insanda memleketlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır [35].

6.2. İHH'nın Moro'da üstlendiği rol

İHH 3 ana alanda çalışmasına devam etmektedir. 1996 yılından itibaren başlayan yardım çalışmaları, İHH'nın insani diplomasi çalışmaları. 50 yıl devam eden savaşın 1997'de Moro islami kurtuluş cephesiyle, devlet arasında bir süreç başlatılmıştır. 1997'de ilk ateşkes ve sonrasındaki müzakereler 17 yıl devam etmiştir. 2013'ün sonunda bir çerçeve antlaşması, 2014'de de kapsamlı antlaşma imzalanmıştır. Bununla 50 yıl devam eden mücadele Moro müslümanlarının kabul edebilecekleri, genişletilmiş özerklik ile sonuçlanmıştır. Bu barış Moro müslümanlarının ve idarenin kabul ettiği bir antlaşmadır. Daha sonra İHH izleme heyeti oluşturmuştur [32].

Hacı Murat İbrahim İHH ile ilgili; İHH'nın diplomatik düzeyinin, İHH'ya faydası olacağını, İHH'nın muhafazası için; İHH'ya saldıranların ağzını kapatacak bir çalışma olmasını da önemseyerek bu pozisyonda İHH'nın olmasını öngörmüştür [36]. İHH'nın bölgede şu an için iki rolü vardır;

- Filipinler'deki Moro topluluğu için yardım çalışması,
- İnsani diplomasi çalışmasının izleme heyetindeki Tim'de ki yapı çok daha bağımsız ve Filipinler'in gündelik siyasetin çok daha üstünde bir pozisyondur. Bu da ikili anlaşmalarda yapılmış bir pozisyondur [12].

7. Sonuç

Filipinler'in %11'ni oluşturan Müslüman halkının çoğunluğunun yaşadığı Mindanao adasında yaşayan Moro halkının yaşadığı temel çatışmaları, çözüm sürecini ve İHH'nın bu süreçteki rolünü açıklamak için yazılmıştır. Halkının büyük çoğunluğu Katolik inancına sahip Filipinler'i oluşturan üç ana adadan ikinci en büyük Mindanao İspanyollar tarafından 16. yüzyılın sonlarında İspanyollar tarafından sömürgeleştirilmiş ve Morolar olarak adlandırılmıştır. 1898 yılına gelindiğinde İspanyol-Amerikan savaşının sonucu olarak, Filipinler ve Morolar bu defa da ABD'nin sömürgesi altına girmiştir. Filipinler bağımsızlığına 1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın sonucu kavuşmuştur, fakat Morolar bu defa kendi devletleri olan Filipinler tarafından sömürülmeye devam etmiştir. Ferdinand Marcos başkanlığı döneminde söz konusu bölgeye yönelik kolonizasyon politikaları izlenmeye başlamıştır.

Ulusal Kurtuluş Cephesi 1969 yılında kurulmuş, büyük fikir olarak Palawan, Sulu ve Mindanao adalarından oluşan bağımsız Moro Devleti'nin kurmayı benimsemiştir. Bu çatışmaların neticesi çok ağır sonuçlar doğurmuş ve 1976'da hükümet ve örgüt karşılıklı ateşkes ilan etmiş ve bir barış anlaşması imzalanmıştır. 1987 yılında tekrar bir uzlaşma girişimi olarak Filipinler Anayasası'na muvafık ve 1989'da kabul edilen yasa ile Mindanao'da bağımsız bölge kurulması onaylanmıştır. 1990'da resmen kabul edilen otonom bölgenin başkenti Cotabato olmuştur. Uzlaşma ve ateşkes girişimleri takip edene senelerde devam etse de silahlı çatışmalar sonlanmamış ve 120 bin Filipinli hayatını kaybetmiştir.

Başkan Ramos dönemine gelindiğinde karşılıklı ilişkiler ivme kazanmış ve 1996 yılında Barış Anlaşması imzalanmıştır. Moro İslami Kurtuluş Cephesi'ne 2000 yılında Cumhurbaşkanı tarafından savaş açılması ile çatışmalar tekrar başlamış ve 2001 yılında bir garantör niteliği ile Malezya "kolaylaştırıcı" olarak barış sürecine dahil olmuştur. Uzlaşma sağlanamayınca bir "Temas Grubu" da süreçte yerini almıştır. Birleşik Krallık, Japonya, Suudi Arabistan ve Türkiye'den temsilciler ateşkesin sürdürülebilirliği için müzakerelerde gözlem ve süreci ileri taşıma görevlerini üstlenmişlerdir. Ayrıca ateşkesin devamı için, "Düşmanlıkların Önlenmesi Komitesi" ve yanı sıra Malezya, Endonezya, Libya ve Avrupa Birliği'nin katılımı ile "Uluslararası İzleme Heyeti"ni oluşturmuştur. Müzakereler de ilk kez güven ortamının sağlanması ile 2010'da "Bangsamoro Çerçeve (Temel) Anlaşması" ortaya çıkmış ve 2012'de imzalanmıştır. Müzakerelerde uygulamaya geçişte bu anlaşma en önemli adım olarak nitelendirilmektedir.

Sürecin toplumsallaştırılması ise mümkün olmamış, halk tarafından herhangi bir katkı sağlanmamış ve ayrıca halk arasında yatay çatışmalar kan davaları gibi sorunlar nedeni ile durum daha da zorlaşmıştır. Fakat bunun yanı sıra bir iç güvenlik planı ile halk odaklı yaklaşım gelişmiştir. Çözüm süreci Filipinler tarafından siyasi terimlerden uzak olarak “normalleşme” olarak adlandırılmıştır.

Bangsamoro anlaşmasının yasalaştırılması için sürecin kilit anahtarları olan Bangsamoro Temel Yasası oluşturulmuştur. Barış süreci ve anlaşmaların uygulanma denetimi için ise 2013’te Bağımsız Gözlemci Heyeti (The Third Party Monitoring Team/TPMT) oluşturulmuştur. Malezya, Brunei, Japonya, Norveç ve Endonezya katılımcılarından oluşan heyet yerel ve küresel olmak üzere 4 STK ve bir eski büyükelçi yönetimi ile barış sürecini inceleme, raporyazma, öneriler oluşturma gibi vazifeler ile sürecin sekteye uğramadan uygulanması misyonunu üstlenmiştir. İHH, 5 üyeli bu heyetin bir temsilci olmuştur.

Bangsamoro Kapsamlı Anlaşması (Comprehensive Agreement on Bangsamoro) çerçeve anlaşmasının ek maddelerinin tamamlanmasının ardından 28 Mart 2014’te imzalanmıştır.

Özerkliğe geçisin resmi süreci ile Bongsamoro Anayasası hazırlanması, Filipinler Devlet Başkanı’na sunulması ve Kongre’nin de onayıyla yönetim Geçiş Hükümeti’ne teslim edilmesi şeklinde öngörölmüştür. Geçiş Hükümeti ise yönetimi Bangsamoro Özerk Bölgesi Hükümeti’ne 2016’da referandumdan sonra bırakmıştır. Özerkliğin yapısına ilişkin kurallar; Moro Müslömanları içişlerinde tamamen bağımsız, dişişleri ve güvenlik konularında Filipinler hükümetine bağımlı olması, Moro’da şeriat hükümlerine göre bir anayasa hazırlanması, Moro’da yaşayan Hristiyanlar için Filipinler hukuku devam etmesi olmuştur. Geçiş sürecindeki önemli bir konu ise üçüncü tarafların rolüdür. Bağımsız Heyet, Filipinler ordusunun bölgeden çekilmesi ve MILF’nin silahsızlandırılması gibi kritik konuları denetlemektedir.

8. Kaynaklar

- [1] Majul CA. *Muslims in the Philippines*, Quezon City, 1973. <https://islamansiklopedisi.org.tr/filipinler#1>
- [2] Atasoy, E. “Siyasi Coğrafya ve Etnocoğrafya Perspektifinden Filipinlerdeki Müslöman Topluluklar”. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(2), 533-566, 2018. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i2.1521>.
- [3] Çakır N. Filipinler’de Müslömanlık ve Müslömanların Statüsü, Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, Türkiye, 2017.
- [4] Kreuzer, P. “Der bewaffnete Kampf der Moros im Süden der Philippinen”. *Nord-Süd aktuell*, 18(2), 293-305, 2004.
- [5] Erdoğan A. “Moro: Yeni Dönemin Eşiğinde”. 2014 Haziran Dünya Bülteni Araştırma Masası, 2014.
- [6] Dennis BF. *The Moro Problem: An Historical Perspective*. Naval Postgraduate School, California, USA, 1985.
- [7] Göksoy İH. “Filipinler’de İslamiyet”. *Diyanet İlmî Dergisi*, 31(3), 83-106, 1995.
- [8] BBC News. “Guide to the Philippines conflict”. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7887521.stm> (10.07.2019)
- [9] Lavrov, SB, Kaledin NV. *Ekonomiçeskaya. Sotsialnaya i Politıçeskaya Geoğrafiya Mira. Regioni i Strani*, Moskova: İzdatelstvo Gardariki, 2003.
- [10] Hernandez MB. *The Philippines’ moro Conflict: The Problems and Prospects in The Quest For A Sustainable Peace*. PhD Thesis, Georgetown University, Washington DC, USA, 2017.
- [11] Moro halkı. http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/moro_halki. (20.07.2019)
- [12] Söylemez H ve Kavak HZ. *Moro Özerklik Arışesinde*, İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı, 2014.
- [13] Yılmaz, S. *Amerika’nın Filipinler’e Askeri Müdahaleleri*. 2012
- [14] Moro Christian People’s Alliance (MCPA). n.d. ‘The Human Rights Situation of the Moro People in the Philippines’. Briefing Paper. For the 13th Session of the Universal Periodic Review of the Philippine Government in the United Nations Human Rights Council in May-June 2012. Quezon City, Philippines, 2012.
- [15] Sakili, PA. *Space and Identity: Expressions in the Culture, Arts and Society of the Muslims in the Philippines*. Asian Center, University of the Philippines Press, 2003.
- [16] Sakili, PA. “The Bangsamoro framework agreement and the Mindanao problem: foregrounding historical and cultural facts and concepts for social justice and peace in the Southern Philippines”. *Asian Studies*, 48(1-2), 1-18, 2012.
- [17] Yokuş S. *Filipinler’de Çatışma Çözümü ve Temel Yasa Tartışmaları*. Demokratik Gelişim Enstitüsü (Democratic Progress Institute-DPI), Londra, Birleşik Krallık, 2016.
- [18] <https://www.ihh.org.tr/>
- [19] https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_filipinler%27de_moro_muslumanlarinin_yaninda-54947
- [20] Macdonald, G. “Güney Filipinler’de Barış İhtimali ve Karşılaşılan Engeller”. Democratic Process Institute, <http://www.democraticprogress.org/wpcontent/uploads/2012/12/PhilippinesPaper-Turkish.pdf>. London, England, 2013.
- [21] Uluslararası Politika Akademisi. “Moro Sorunu”. <http://politikaakademisi.org/2014/03/31/moro-sorunu> (10.07.2019)
- [22] Haşimi S. “Mücadele Ahlakı: Kendi Liderinin Kaleminden Bangsamoro Mücadelesi”. İstanbul, Türkiye, İnsamer Yayınları, 2018.

- [23] İnat K, Duran B, Ataman M. “Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 1”. Ankara, Türkiye, Nobel Yayınları, 2010.
- [24] Kaplan, İ. *Filipinler’de Yeni Halk Ordusu*. Editörler: Çiftçi İ ve Sevinç B. Uzakdoğu'dan Güney Asya'ya Şiddet ve Terörizm. Ankara, Türkiye, Karınca Yayınları, 2015.
- [25] Akköse E, Haydari H, Güvenkaya S, Aslan C, Turgut E. *Dünya Barışının Prestiji “Moro İslam Devleti”*. Anadolu Gençlik Derneği İstanbul Şubesi Raporu, İstanbul, Türkiye. 2019.
- [26] Lakost, İ. *Geopolitiçeski Reçnikna Sveta*. Sofiya: Izdatelska Kaşta Trud, 2005.
- [27] Atasoy E. “Siyasi Coğrafya ve Etnocoğrafya Perspektifinden Filipinlerdeki Müslüman Topluluklar”. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(2), 533-566. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i2.1521>
- [28] Sevinç B, Durmuş S, Vaqas MA. *Filipinler ve Moroların Mücadelesi: MNLF ve MILF*. 2015.
- [29] HaberTürk. <http://www.haberturk.com/haber/haber/1627077-11-eylul-saldirilari-nedir-11-eylul-saldirilarinin-16-nci-yil-donumu>. (11.09.2019)
- [30] T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Türkiye- Filipinler İlişkileri”. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kanada-siyasi-iliskileri_tr.mfa (10.04.2021)
- [31] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA). https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_filipinlerde_moro_musulmanlarına_egitim_ve_saglik_destegi-53319. (10.04.2021)
- [32] Zolotukhin IN. The Filipino Diaspora in the USA and Canada. <https://cyberleninka.ru/article/v/filippinskaya-diaspora-v-ssha-i-kanade>
- [33] Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA). https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_filipinler%27de_moro_musulmanlarının_yanında-54947. (10.04.2021)
- [34] History of the Philippines Twentieth century. <http://philippine.ru>. (10.04.2021)
- [35] History of the Philippines Twentieth century. <http://www.krugosvet.ru>. (10.04.2021)
- [36] Jubair, S. *The Long Road to Peace: Inside the GRP-MILF Peace Process*. Cotabato City: Institute of Bangsamoro Studies, 2007.